

Резюме

В статье рассмотрены право на свободу объединения как субъективное право, исследована правовая природа права на свободу объединения по сущности, содержанию и форме.

Ключевые слова: право на свободу объединения, субъективное право, сущность, содержание, форма.

Summary

The article exposes the right to freedom of association as a subjective right, studied the essence, content and form of the right to freedom of association.

Key words: right to freedom of association, subjective rights, the essence, content, form.

Отримано 22.11.2011

Х. В. ПРИХОДЬКО

Христина Вікторівна Приходько, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри Академії муніципального управління

КАТЕГОРІЯ «ТЕХНОЛОГІЇ» В ТЕОРІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Постійне прагнення українського громадянського суспільства подолати розрив між проголошеними конституційними цінностями – прав і свобод людини, верховенства права, місцевого самоврядування тощо, та фактичним станом їх реалізації має логічним наслідком підвищення актуальності проблеми процедурно-процесуального забезпечення, формалізованого в «конституційному процесі» – правовому явищі інтерпретаційно складному та неоднозначному. Конституційний процес виступає одним з правових факторів і правових методів, є, власне, *процесуальним методом* правового забезпечення реалізації норм Конституції України, зокрема основ конституційного ладу, конституційно-правового статусу особи.

У суб'єктивно-правовому вимірі конституційний процес складає системну сукупність алгоритмів реалізації конституційної правосуб'єктності. В об'єктивно-правовому – конституційний процес уявляється модусом юридичного процесу; розглядається як системна сукупність юридико-процесуальних технологій, соціально-юридичних механізмів створення та реалізації Конституції України та закріплених нею демократичних принципів суб'єктами конституційного права. Під реалізацією Конституції України розуміється дотримання, виконання, застосування, тлумачення Конституції України. Під *юридико-процесуальними технологіями конституційного процесу* автор розуміє модернізоване системне застосування процесуального методу правового регулювання – правових засобів встановлення конституційної процесуальної правосуб'єктності та умов її реалізації, зокрема: 1) процесуальних принципів; 2) процесуальних дефініцій; 3) процесуальних прав і обов'язків; 4) процесуальної відповідальності; 5) процесуальних стадій і етапів; 6) процесуальних строків; 7) юридичної чинності процесуальних документів.

В умовах проведення комплексних правових реформ вважаємо за доцільне здійснення ґрунтовного системного аналізу конституційного процесу як різновиду юридико-процесуальних технологій, дослідження їх особливостей з позицій науки конституційного права та суміжних наук, напрацювання і розробки яких дозволяють надавати об'єктивності отриманих автором результатів і висновків, пропонування практичних рекомендацій щодо удосконалення конституційних процедур.

У методологічну основу дослідження покладені опрацьовані автором науково-доктринальні підходи, які мають концептуально-правову значущість для формування теорії конституційного процесу, а також юридична практика, зокрема акти Конституційного Суду України, нормативні підходи і позиції, викладені в конституційно-процесуальному законодавстві – чинних нормативно-правових актах та проектах останніх. Слід відзначити, що наявна модернізація підходів тлумачення «конституційного процесу» відкриває якісно нові перспективи його розвитку, дозволяє прогнозувати можливу систематизацію конституційно-процесуального законодавства і прикладне застосування комплексу конституційно-процесуальних технологій. Мета цієї статті – дослідити конституційно-процесуальні технології: визначити поняття та розкрити їх правовий інструментарій.

Семантичний аспект розглядуваних технологій включає їх лексичне значення та науково-доктринальне розуміння, а також використання цього терміну-поняття в правовій галузі знань. Під «технологією» розуміється: 1) сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь; навчальний предмет, що викладає ці знання, відомості; 2) сукупність способів обробки чи переробки матеріалів, інформації, виготовлення виробів, проведення різних виробничих операцій, надання послуг тощо¹. У контексті правового виміру «технологій» вбачається необхідною їх адаптація до категоріально-понятійного ряду конституційного процесу. Це зумовлено спостереженнями явного спектра їх

прикладного застосування в соціально-юридичній площині, а також прогнозами і перспективами розвитку так званого технологічного підходу як методу конкретизації, деталізації і, врешті-решт, удосконалення механізмів реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків особи, основ конституційного ладу й інших не менш важливих конституційних норм.

Зростання інтересу до використання *технологічного* інструментарію як методології конституційного процесу пов'язано з різними чинниками, ключовим з яких, на наше глибоке переконання, є удосконалення законодавчої діяльності, яка має системоутворюючий і стабілізуючий вплив щодо інших видів правової діяльності. У цьому зв'язку привертає увагу робота російського дослідника С. В. Бахвалова «Законодавча технологія (деякі проблеми теорії і методології)»², в якій автор надає науково-доктринальне обґрунтування законодавчої технології в системному зв'язку з родовим поняттям – юридичними технологіями, тобто розглядає в аспекті їх різновиду. У своїй роботі С. В. Бахвалов пропонує визначення поняття законодавчої технології як складної, здійснюваної в конкретно-історичних умовах і в установленому порядку (процедурах, режимах і т. п.) законотворчої діяльності компетентного суб'єкта по формуванню стійкої системи законодавства за допомогою науково обґрунтованого комплексу правотворчих дій, принципів, засобів, прийомів і правил, відповідно до прийнятих планів і наявних прогнозів³. У результаті аналізу цих і інших положень роботи зазначеного автора можна відзначити існуючу тенденцію концептуалізації проблеми розвитку законодавства, як стійкої системи, в аспекті застосування комплексного соціально-юридичного інструментарію, однією з складових якого є процесуальне правове забезпечення – застосування процесуально-правових засобів і методів стабілізації і узгодженої, скоординованої динаміки законотворчого процесу. Концепція законодавчих технологій, завдяки яким забезпечується створення, інституціоналізація та розвиток статутарної основи конституційного процесу (в цьому контексті – конституційного процесуального права), має особливе значення в обґрунтуванні методології конституційного процесу на прикладному рівні.

В Україні дослідження проблеми законодавчих технологій характеризується різними напрямками, науково-доктринальними позиціями і підходами. Окремі аспекти проблеми законодавчих технологій аналізують автори О. В. Богачова, Н. В. Ганжа, Л. М. Горбунова, Л. В. Гульченко, В. С. Ковальський, І. П. Козінцев, О. Л. Копиленко, Б. В. Малишев, О. В. Москалюк, Н. Л. Омельченко, В. І. Риндюк, Т. О. Тополянська, М. О. Теплюк, Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик. Аналіз теоретичних і концептуально-правових положень, висновків і рекомендацій доктринального і прикладного значення, викладених в розглядуваних нами працях⁴ призводить до висновків про домінування в семантичному змісті технологій у праві, власне, їх міжгалузевого *алгоритмічного* елемента, науковий аналіз якого є актуальним і необхідним, оскільки має застосовуватися при прийнятті і реалізації ефективних правових рішень суб'єктами права. Під міжгалузевим алгоритмічним елементом автор розуміє комплекс заходів (дій, етапів), пов'язаних з аналізом, прогнозуванням, проектуванням (в т. ч. оцінкою правового ресурсу), виконанням, моніторингом і контролем, які є вкрай необхідними і важливими складовими при визначенні оптимальності та ефективності правових рішень як публічного, так і приватного соціального значення. Яскравим прикладом застосування такого алгоритму є галузь знань управління проектами (Project Management)⁵. Аналізуючи фахову літературу доходимо висновку про наявні міжгалузеві зв'язки і потенційні можливості системного застосування правового та управлінського знання в сфері нормопроектного процесу в цілому та законодавчого зокрема. У цьому зв'язку необхідним є системне застосування інструментарію юридичної техніки, у т. ч. законодавчої, як однієї з ключових складових юридичних (законодавчих) технологій.

Виходячи з викладеного вище, законодавчий процес і законодавчі технології виконують правосистемоутворюючу функцію щодо формування цілісної, уніфікованої статутарної основи конституційного процесу. Конституційно-процесуальні технології доцільно визначати як системний міжгалузевий комплексний інструментарій, що включає знання конституційно-процесуального напрямку; передбачені конституційно-процесуальною формою алгоритми (послідовність здійснення дій суб'єктів у процесі реалізації матеріальних норм конституційного права), сукупність способів і засобів реалізації конституційної правосуб'єктності.

Конституційно-процесуальними технологіями можна охарактеризувати, як ми вже зазначили вище, процесуальні принципи; процесуальні дефініції; процесуальні права і обов'язки; процесуальну відповідальність; процесуальні стадії і етапи; процесуальні строки; юридичну чинність процесуальних документів. Аксиологічний аспект їх застосування (під яким автор розуміє роз'яснення, аналіз, прогнозування, встановлення доцільності та визначення оптимальності, регламентацію, систематизацію) вбачаємо в створенні сприятливих соціально-правових умов реалізації та захисту індивідуальних і колективних конституційних прав і свобод, обов'язків людини і громадянина, передбачених правореалізаційним процесом, а в загальногалузевому розумінні – правових умов реалізації конституційної правосуб'єктності, передбачених конституційно-процесуальною формою.

Концептуальну правову основу конституційно-процесуальних технологій складають три основних блоки *процесуальних принципів* – базисні (загальні), функціонально-галузеві та інституційно-спеціалізовані. До першого блоку принципів належать загальноновизнані норми, ціннісні критерії розвитку взаємин людини і держави, відображені в Конституції України та закріплені міжнародно-правовими стандартами, зокрема, гуманність, демократизм, верховенство права, конституційність, законність, наукова обґрунтованість, гласність, реальність, достатня регламентованість, правова рівність, доступність. Другий блок принципів складають загальні «принципи процесуального права»⁶. Наприклад, ними визначаються «об'єктивність, професіоналізм, істинність результатів, процесуальна економія»⁷, а також слід віднести процесуальну опти-

мальність, розумність строків. Третій блок – інституційно-спеціалізовані принципи, наприклад, принципи референдумного процесу, принципи виборчого процесу, принципи законодавчого процесу, принципи бюджетного процесу, принципи процесу урядування, закріплені конституційним процесуальним законодавством. Зміст і обсяг принципів процесів корелюється змістом відповідних міжнародно-правових стандартів.

Процесуальні дефініції – це одна з технологій, представлена і продукована методологічним інструментарієм юридичної техніки, головним чином створює і забезпечує термінологічну основу, системність і уніфікованість змісту конституційного процесуального законодавства; є особливо цінною в правозастосовчому та правотлумачному процесах. До процесуальних дефініцій на прикладі виборчого процесу слід віднести визначення понять «виборчий процес», «стадії виборчого процесу», «етапи виборчого процесу», «виборчі строки», «суб'єкти виборчого процесу», «учасники виборів», «виборець», «виборче процесуальне законодавство», «виборча процесуальна правосуб'єктність», «процесуальна відповідальність у виборчому процесі», «документація у виборчому процесі», «виборчий бюлетень», «протокол виборчої комісії» та ін. Останнім часом спостерігається тенденція ігнорування законодавцем термінологічної визначеності базових понять, які використовуються в нормативно-правових актах конституційного процесуального законодавства в окремих блоках (наприклад, преамбулах, статтях, главах, розділах). Такий підхід ускладнює правозастосування; призводить до зростання випадків недотримання конституційних процедур і, тим самим, до зниження їх соціальної значущості.

Процесуальні умови – це умови-фактори (наприклад, передбачена процесуальна правосуб'єктність, доступ до необхідної інформації) і умови-вимоги (наприклад, дотримання суб'єктами та учасниками процесу послідовності дій – етапів, процесуальних строків). Однією з важливих умов-факторів є встановлений *конституційно-процесуальний режим*, під яким автор розуміє встановлений нормами конституційного процесуального законодавства процедурно-процесуальний порядок функціонування конституційних процесуальних відносин, реалізації та захисту конституційних прав, свобод і обов'язків, здійснення повноважень учасниками цих відносин. У ході аналізу проблеми забезпечення конституційно-правового режиму виникає питання його системності і структурованості. У цьому зв'язку концептуально значущими є доктринальні положення щодо різних видів-складових процесуального режиму. Так, наприклад, російським дослідником В. П. Беляєвим обґрунтовується процесуальний режим контрольної діяльності (контрольно-процесуальний режим – авт.)⁸. Такий підхід наводить на роздуми про можливість та об'єктивну потребу обґрунтування насамперед процесуального режиму безпосередньої і представницької правотворчої діяльності, процесуального режиму урядування. Також, актуальними питанням, які потребують науково-доктринального осмислення та прикладного застосування, є моніторинг і контроль як конституційно-процесуальні технології.

Конституційна процедура – це передбачений конституційним процесуальним законодавством послідовний і узгоджений порядок процесуальних дій особи. В умовах регламентованого порядку забезпечується (гарантується) реальна можливість кожного з суб'єктів процесу реалізувати свою процесуальну правосуб'єктність. Кожна конституційна процедура характеризується визначеними алгоритмами – структурою (стадійністю і етапністю), умовами, засобами. Процедури та їх складові формалізуються в правореалізаційному процесі, який, власне, виступає однією з найбільш ефективних гарантій реалізації та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Конституційно-процесуальна відповідальність є питанням складним і неоднозначним. Методологічною основою цього виду юридичної відповідальності слугують як науково-доктринальні положення про юридичну відповідальність (її матеріальний і процесуальний, позитивний і ретроспективний аспекти), зокрема її види – процесуальну відповідальність, конституційно-правову відповідальність, так і концептуальні положення нормативного значення, які є аргументацією і підставою виокремлення такого виду процесуальної відповідальності як конституційно-процесуальна відповідальність. Актуальним прикладом застосування конституційно-процесуальних санкцій є Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України)⁹. Аналізуючи правові позиції Конституційного Суду України, ми можемо робити висновки про факт застосування конституційно-правової санкції. Водночас, потребує науково-доктринального дослідження особлива природа конституційно-правової відповідальності, її матеріальний і процесуальний зміст в аспекті наведених фактів. Порушення конституційної процедури¹⁰ має правовим наслідком скасування схвалених конституційних змін від 8 грудня 2004 р. Це, за суттю, змістом і формою, є санкцією матеріально-процедурного характеру. Підстава застосування цієї санкції є матеріальною за своїм змістом. Але в комплексі, зазначені категорії зумовлюють процесуальний характер правопорушення і конституційно-правової відповідальності.

Сфера конституційно-процесуальної відповідальності не обмежується площиною юрисдикційного процесу. Недотримання процедур має місце не тільки в регламентному, а й виборчому, референдумному процесах, правореалізаційному (в суб'єктивному сенсі) процесі. У доктринальному аспекті, питання процесуальної відповідальності в конституційному праві залишається невивіреним. Враховуючи існуючі тенденції розширення спектру юридичного процесу і застосування його технологій можна із впевненістю стверджувати про перспективність розвитку інституту конституційно-процесуальної відповідальності, який охоплює усі сфери конституційно-процесуальних відносин. У літературі висловлюються позиції щодо обмеження процесуальної відповідальності лише юрисдикційною сферою. Так, наприклад, дослідник процесуальної

відповідальності, як окремого і самостійного виду юридичної відповідальності, О. Іваненко зазначає, що процесуальна відповідальність настає на підставі вчинення процесуального правопорушення у вигляді невиконання чи порушення процесуальних обов'язків учасниками кримінального, цивільного, адміністративного або конституційного судочинства¹¹. Такий підхід може бути предметом наукової дискусії. Оскільки в практиці існують факти недотримання процедурних вимог негативним наслідком чого є порушення процесуальних принципів і процесуальних прав інших учасників процесу. Ці факти спостерігаються, наприклад, у законодавчому процесі у разі порушення народними депутатами України процедури голосування, що фіксується засобами масової інформації. У такому випадку має місце порушення принципу достовірності й об'єктивності голосування та його результатів. Має місце порушення процедури прийняття рішень Верховної Ради України. І питання виникає в тому, який вид юридичної відповідальності повинен застосовуватися у випадках порушення конституційно-процесуальних норм. З цього приводу є достатньо переконливими і обґрунтованими висновки російської дослідниці процесуальної відповідальності О. С. Скачкової, яка зазначає, що, як правило, існує комплексна відповідальність за процесуальні правопорушення, де процесуальні за характером заходи є її частиною, інша ж її частина представлена заходами дуалістичної природи¹². Тобто, особливість конституційно-процесуальної відповідальності полягає в тому, що вона настає в наслідок порушення конституційних процедур, але застосовувані санкції можуть мати змішаний (матеріально-процесуальний) і міжгалузевий характер.

Враховуючи наведені вище положення, під конституційно-процесуальною відповідальністю автор розуміє вид процесуальної відповідальності, передбаченої конституційно-процесуальним законодавством, яка настає за порушення конституційних процедур і є підставою застосування санкцій конституційно-процесуального характеру.

Слід відзначити, що в конституційно-правовій площині поняття «процесуальних санкцій» має різні значення, наприклад, «процесуальні санкції, вказівка на які є в регламентах» (В. Ф. Мелашенко)¹³ або процесуальні санкції, обґрунтовані з позиції «широкого» розуміння юридичного процесу, означають «застосування заходів прямого процесуального примусу» (О. С. Скачкова)¹⁴, незалежно від функціонального призначення і характеру змісту нормативно-правового акта, який їх закріплює.

Аналіз конституційно-процесуальної відповідальності як технології конституційного процесу, насамперед, піднімає на поверхню ряд проблем, які потребують вирішення і науково-доктринального обґрунтування з точки зору перспективності прикладного застосування отриманих знань. Потребує вирішення питання визначення сутності, змісту і форми конституційно-процесуальної відповідальності; її функціонального призначення; суб'єктно-об'єктного складу; аналізу причин і засобів запобігання порушень конституційних процедур; необхідним є встановлення, подальша регламентація і систематизація конституційно-процесуальних санкцій за порушення конституційних процедур і розробка інших мір запобігання такого роду правопорушень; аналізу статистики порушень конституційно-процесуальних норм.

Фіксація конституційного процесу засобами масової інформації, аудіовізуальними та документальними засобами є однією з важливих гарантій реалізації процесуальних принципів.

Процесуальна документація як технологія характеризується чітким визначенням сутності, змісту, форми, в тому числі, юридичної сили та дії процесуальних документів. Питання процесуальної документації в конституційному праві залишається мало дослідженим, не зважаючи на особливе соціальне призначення такого виду документації. У першу чергу, процесуальними документами, які потребують наукової обґрунтованості і законодавчої визначеності є, наприклад, виборчий бюлетень, протокол Центральної виборчої комісії, протокол окружної виборчої комісії, протокол дільничної виборчої комісії, Державний реєстр виборців. Не зважаючи на те, що питанням виборчих бюлетенів, протоколів виборчих комісій присвячені в спеціальних законах цілі розділи або окремі статті¹⁵, їх дефінітивне визначення залишилося поза увагою законодавця. На наш погляд, це принижує їх значимість як актів-документів, котрі містять волю Українського народу – громадян України.

Питання Державного реєстру виборців, хоча і врегульовано на законодавчому рівні, але, вважаємо, що дефінітивна норма ст. 1 Закону України «Про Державний реєстр виборців» не коректно визначає поняття Реєстру через те, що не відображає первинність сутності та змісту Реєстру щодо його форми. Так, відповідно Закону Державний реєстр виборців – автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для зберігання, обробки даних, які містять передбачені цим Законом відомості, та користування ними, створена для забезпечення державного обліку громадян України, які мають право голосу відповідно до ст. 70 Конституції України¹⁶. Виходячи зі змісту цієї норми під державною охороною перебуває автоматизована ... система, а не відомості про виборців. Реєстр – це відомості про виборців, а зазначена система – це інформаційна технологія їх обробки та зберігання, тобто, по суті, технічне обслуговування Реєстру.

Отже, категорія «технології» в теорії конституційного процесу сприяє узагальненню та систематизації концептуально-правового та методологічно правового інструментарію, обґрунтуванню конституційно-процесуальних технологій як різновиду юридико-процесуальних технологій конкретизації правових механізмів реалізації Конституції України. Конституційно-процесуальні технології слід визначати як системний міжгалузевий комплексний інструментарій, що включає знання конституційно-процесуального напрямку; передбачені конституційно-процесуальною формою алгоритми (послідовність здійснення дій суб'єктів у процесі реалізації матеріальних норм конституційного права); системну сукупність способів і засобів реалізації конституційної правосуб'єктності.

Конституційно-процесуальними технологіями слід охарактеризувати процесуальні принципи; процесуальні дефініції; процесуальні права і обов'язки; процесуальну відповідальність; процесуальні стадії і етапи; процесуальні строки; юридичну чинність процесуальних документів.

У практичному сенсі, правова оцінка та визначення пріоритетів законодавчої діяльності через призму застосування конституційних процесуальних технологій, регламентації конституційних процедур, має методологічне та прикладне значення при застосуванні системного підходу реалізації конституційної реформи.

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Буссел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 1448.

² Бахвалов С. В. Законодательная технология (некоторые проблемы теории и методологии) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / С. В. Бахвалов. – Нижний Новгород, 2006. – 28 с.

³ Там само.

⁴ Напр.: Ковальський В. С., Козинцев І. П. Правотворчість: теоретичні та логічні засади / В. С. Ковальський, І. П. Козинцев. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 192 с.; Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик, Л. М. Горбунова, М. О. Теплюк, Л. В. Гульченко, В. І. Риндюк; за заг. ред. О. І. Ющика. – К.: Парламентське вид-во, 2007 – 208 с.; Копиленко О. Л., Рогачова О. В. Законотворчий процес: стан і шляхи вдосконалення : кол. моногр. у 2-х ч. / О. Л. Копиленко, О. В. Богачова; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К.: Реферат, 2010. – 696 с.; Малишев Б. В., Москалюк О. В. Застосування норм права (теорія і практика) : Навч. посіб. / За заг. ред. Б. В. Малишева. – К.: Реферат, 2010. – 260 с.; То полянська Т. О. Конституційно-процесуальні основи реалізації права законодавчої ініціативи / Т. О. То полянська : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – К., 2009. – 22 с.

⁵ Див.: Управління проектами // Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

⁶ Детальн. про це див.: Ляхова А. И. Принципы процессуального права / А. И. Ляхова : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. – Белгород, 2011. – 22 с.

⁷ Беляев В. П. Контрольная форма юридической деятельности (общетеоретический аспект) / Под ред. докт. юрид. наук, проф. А. В. Малько. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – С. 150.

⁸ Там само. – С. 147–160.

⁹ Див.: Рішення Конституційного Суду України від 30.09.2010 р. № 20-рп/2010 (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Офіційний сайт Конституційного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v020p710-10>

¹⁰ У 2005 році Парламентська Асамблея висловила занепокоєння про те, «що нові конституційні зміни були схвалені без попереднього розгляду Конституційним Судом так, як це передбачено статтею 159 української Конституції та як це витлумачено в рішенні Конституційного Суду України від 1998 року (v008p710-98). Тому Парламентська Асамблея наполегливо закликає органи влади України якнайшвидше виправити ці питання, щоб забезпечити легітимність конституційних змін та їх відповідність європейським стандартам». Див.: Резолюція 1466 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» 5 жовтня 2005 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_611

¹¹ Іваненко О. Процесуальна відповідальність як окремії і самостійний вид юридичної відповідальності / О. Іваненко // Право України. – 2006. – № 3. – С. 34.

¹² Скачкова О. С. Процессуальная ответственность как категория теории юридического процесса / О. С. Скачкова // Проблемы теории юридической практики в России. Материалы 3-й международной научно-практической конференции молодых ученых, специалистов и студентов, 2–3 марта 2006 г. – Самара: Изд-во Самар. гос. экон. ун-та, 2006. – С. 146–149.

¹³ Мелашенко В. Ф. Загальна теорія конституційного права / В. Ф. Мелашенко // Конституційне право України: підруч. / За заг. ред. В. Ф. Погорілка. – К.: Наукова думка, 2002. – С. 22.

¹⁴ Скачкова О. С. Процессуальная ответственность: понятие и содержание : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук.: спец. 12.00.01. – теория и история права и государства / О. С. Скачкова. – Тамбов, 2007. – 21 с.

¹⁵ Див., напр.: Про вибори народних депутатів України : Закон України від 25.03.2004 р. Остання редакція від 07.05.2011 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=10&nreg=1665-15>; Про вибори народних депутатів України: Проект Закону України, прийнятий 17.11.2011 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=41814

¹⁶ Про Державний реєстр виборців : Закон України від 22.02.2007 р. Остання редакція від 06.10.2010 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=698-16>

Резюме

Конституційний процес досліджується в аспекті прикладного застосування його методологічного інструментарію. Запропоноване визначення конституційного процесу як системного комплексу конституційно-процесуальних технологій. Розглянуто змістовні інструментально-функціональні складові конституційно-процесуальних технологій, серед яких конституційно-процесуальні принципи, конституційно-процесуальні строки, конституційно-процесуальна відповідальність.

Ключові слова: конституційний процес, конституційно-процесуальні технології, конституційно-процесуальні принципи, конституційно-процесуальні строки, конституційно-процесуальна відповідальність.

Резюме

Конституционный процесс исследуется в аспекте прикладного применения его методологического инструментария. Предложено определение конституционного процесса как системного комплекса конституционно-процессуальных технологий. Рассмотрены содержательные инструментально-функциональные составляющие конституционно-процессуальных технологий, среди которых конституционно-процессуальные принципы, конституционно-процессуальные сроки, конституционно-процессуальная ответственность.

Ключевые слова: конституционный процесс, конституционно-процессуальные технологии, конституционно-процессуальные принципы, конституционно-процессуальные сроки, конституционно-процессуальная ответственность.

Summary

The constitutional process is studied in terms of application of methodological tools. The definition of the constitutional process as a system of constitutional and procedural technologies outlined. Considered substantial instrumental and functional components of the constitutional process technologies, including constitutional and procedural principles, constitutional and procedural terms, constitutional and procedural responsibility.

Key words: constitutional process, constitutional and procedural technologies, constitutional and procedural principles, constitutional and procedural terms, constitutional and procedural responsibility.

Отримано 9.12.2011

Д. С. ТЕРЛЕЦЬКИЙ

Дмитро Сергійович Терлецький, кандидат юридичних наук, доцент Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ І МЕХАНІЗМ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

У контексті сучасних досліджень імплементації норм міжнародного права в Україні відповідним конституційним приписам, перш за все тим з них, що визначають основні принципи взаємодії міжнародного і національного права у сфері дії національного права, приділяється дедалі більше уваги, більше того – їх аналіз є обов'язковою складовою майже кожного такого дослідження¹. Водночас у цих розробках, як і в переважній більшості інших досліджень, конституційно-правові засади імплементації міжнародно-правових норм розглядаються в рамках галузевих досліджень, обмежених окремою проблематикою. Власне конституційно-правові засади також опинилися в центрі наукового інтересу, але в цьому випадку йшлося насамперед про теоретичний аналіз конституційного тексту з точки зору адекватності і повноти розв'язання загальних проблем співвідношення і взаємодії міжнародного і національного права².

Тут, напевне, варто відразу ж вказати на один суттєвий момент, який визначає орієнтацію цього дослідження. Конституція України *de lege lata* не містить положень, які давали б незаперечні підстави для тверджень про автоматичну інкорпорацію загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права до права України³, або про їхній примат над національним правом, включаючи Основний Закон⁴. Такі позиції скоріш за все відбивають концептуальні погляди авторитетних дослідників стосовно Конституції України *de lege ferenda*. З цієї та з низки інших причин проблема імплементації Україною загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, на наш погляд, становить предмет самостійного дослідження.

У цілому, видається можливим стверджувати, що в сучасних умовах досі не ставилося завдання комплексного дослідження конституційно визначених правових і організаційних засад імплементації міжнародних договорів в Україні як сукупності взаємозв'язків і процесів, які закладають фундамент цілісного процесу реалізації міжнародно-договірних норм усередині української конституційної держави. Інакше кажучи, після набрання Конституцією України чинності, незважаючи на значний теоретичний здобуток, напрацьований з проблеми імплементації норм міжнародного права всередині держави, не досліджувався власне механізм конституційної імплементації міжнародних договорів. Практична діяльність органів, конституційно уповноважених у сфері імплементації міжнародно-договірних норм, і визначені на конституційному рівні правові засади такої імплементації не розглядалися у їх функціональному взаємозв'язку та взаємодії.

Вважаємо, що теоретично-методологічним підґрунтям для комплексного дослідження конституційно-правових засад імплементації міжнародних договорів в Україні, правового статусу і діяльності органів конституційно-уповноважених у цій сфері є системний підхід до вирішення на конституційному рівні завдання імплементації в українській конституційній державі міжнародно-правових норм і впровадження у зв'язку з цим правової категорії «механізм конституційної імплементації міжнародних договорів». Використання цієї категорії дасть змогу комплексно дослідити актуальні питання конституційної імплементації, а також вияви-